

επιφέρει κάτι
 μέγα εἰς ἅλ' αὐτὰ
 ἐπὶ πένταγμα

Ὁροπέδιο

Χειμῶνας 2006-2007 #2
 Τιμή: 7,00 €

Γράφουν: Μιχάλης Γκανᾶς, Βασίλης Γκουρογιάννης, Λουκάς Κούσουλας, Ξάνθος Μαϊντᾶς, Στέλιος Θ. Μαφρέδας, Νίκος Χειλαδάκης, Χάρης Ψαρρᾶς, Σωτήρης Σαράκης, Κώστας Σοφιανός, Ἀργύρης Χιόνης, Στάθης Κουτσούνης, Δημήτρης Κανελλόπουλος, Ἀντιγόνη Κωνσταντοπούλου, Μάρκος Μέσκος, Σωτήρης Παστάκας, Βασίλης Λαλιώτης, Ἄγγελος Καλογερόπουλος

Ἔ. Ἄ. Πόε:
 Ἡ δύναμη
 τοῦ λόγου

Ποιήματα
 τοῦ F.G. Lorca

Ποιὸς εἶναι
 ὁ τρελὸς λαγός;
 Συζήτηση γιὰ
 τὸν Μίλτο Σαχτούρη

Σελίδες
 γιὰ τὸν Χρῖστο
 Λάσκαρη

Ὁδηγὸς ἀνάγνωσης

Ποιός είναι ὁ τρελὸς λαγός;

Συζήτηση τοῦ Στάθη Κουτσούνη μὲ τὸν Λευτέρη Ξανθόπουλο
γιὰ τὸν ποιητὴ Μίλτο Σαχτούρη

Η συζήτηση πού ἀκολουθεῖ ἔγινε στὶς 3 Ἀπριλίου 1995 στὴ Σχολὴ I.M. Παναγιωτόπουλου, στὸ πλαίσιο τοῦ Λογοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου, τὸ ὁποῖο εἶχε συγκροτήσει μὲ μαθητὲς τοῦ Λυκείου ὁ ποιητὴς καὶ διδάσκων στὴ Σχολὴ Στάθης Κουτσούνης. Ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς συναντήσεις ἐκείνης τῆς περιόδου εἶχαν ἀφιερῶθαι στὸν ποιητὴ Μίλτο Σαχτούρη, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνίχνευση στοιχείων-κλειδιῶν τοῦ σαχτουρικοῦ σύμπαντος. Στὴν τελικὴ συνάντηση οἱ μαθητὲς παρακολούθησαν, παρουσίᾳ τοῦ προσκεκλημένου σκηνοθέτη, τὴν ταινία τοῦ Λευτέρη Ξανθόπουλου «Ποιός εἶναι ὁ τρελὸς λαγός», πού ἀναφέρεται στὸν Σαχτούρη. Μετὰ τὸ τέλος τῆς προβολῆς ἀκολούθησε ἐνδιαφέρουσα συζήτηση γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ τὴν ποίησή του, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴν τέχνη γενικότερα.

Στάθης Κουτσούνης: Λευτέρη, μόλις παρακολουθήσαμε μαζί τὴν ταινία σου «Ποιός εἶναι ὁ τρελὸς λαγός». Σὲ ἔχω ἐνημερώσει ὅτι οἱ μαθητὲς μου κι ἐγὼ ἀφιερῶσαμε, στὸ πλαίσιο τοῦ Λογοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου πού ἔχουμε συστήσει στὴ Σχολὴ μας, ἀρκετὲς συναντήσεις γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴν ποιητικὴ προσωπικότητα τοῦ Μίλτου Σαχτούρη. Μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀκόμη ὅτι ἐσύ, ποιητὴς καὶ ὁ ἴδιος, ἔχεις μὲ τὸν Σαχτούρη μιὰ ιδιαίτερη σχέση, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶναι καὶ ἡ ταινία πού

εἶδαμε. Θὰ θέλαμε λοιπὸν νὰ συζητήσουμε μαζί σου καὶ γιὰ τὴν ταινία καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴν τέχνη γενικότερα.

Ἄς ξεκινήσουμε ὁμῶς μὲ τὴν ταινία. Πῶς φτιάχτηκε; Θὰ εἶχε ἐνδιαφέρον νὰ μᾶς ἀναφέρεις μερικὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο δούλεψες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς δυσκολίες πού ἐνδεχομένως ἀντιμετώπισες.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Ἡ ταινία μου «Ποιός εἶναι ὁ τρελὸς λαγός» ἐντάσσεται σ' ἕναν κύκλο ται-

Ποιός εἶναι ὁ τρελὸς λαγός; (Συζήτηση γιὰ τὸν ποιητὴ Μίλτο Σαχτούρη) 227

νιῶν πού ἀναφέρονται στοὺς σημαντικότερους λογοτέχνες μας. Μιλῶ γιὰ 24 συνολικὰ ταινίες. Ἡ ταινία γιὰ τὸν Σαχτούρη ἦταν μιὰ παραγγελία, κι ἐμένα μού ἀρέσει πάρα πολὺ νὰ δουλεύω μὲ παραγγελίες. Ὁ παραγωγὸς τῆς ἐκπομπῆς ἦρθε σὲ μένα εἰδικά, γιατί ἤξερε τὴν εἰδική μου σχέση μὲ τὸν ποιητὴ.

Συμβαίνει νὰ γνωρίζω τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὸ 1971. Εἶχαν γίνει στὸ παρελθὸν πολλὲς ἀπόπειρες γιὰ νὰ τὸν κινηματογραφήσουν, ἀλλὰ ὅλες ἀποτύγχαναν, δὲν ἤθελε νὰ ἐμφανιστεῖ στὴν τηλεόραση· ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ καὶ μοναδικὴ φορά, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχω βάλει στὴν ταινία μου ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα σὲ μαυρόασπρο. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκπομπὴ τῆς EPT πού λεγόταν «Ἐπιλογή ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ βιβλίου», πού εἶχε γίνει τὸ 1972, ἂν θυμᾶμαι καλά. Ἐκτοτε δὲν θέλησε νὰ ξαναβγεῖ στὴν τηλεόραση. Μ' ἐνοχλεῖ, μ' ἐνοχλοῦν οἱ ἄνθρωποι...μὸς βάζουν τὰ φῶτα στὸ πρόσωπο, στενοχωριέμαι, μὸς εἶχε πει χαρακτηριστικά. Δὲν ἤθελε δημοσιότητα. Μὲ τὰ πολλὰ βέβαια τὸν ἔπεισα καὶ κάναμε αὐτὴ τὴν ταινία μαζί.

Γιὰ νὰ γίνει αὐτὴ ἡ ταινία χρειάστηκε μιὰ προεργασία μαζί του γύρω στοὺς ἔξι μῆνες. Συναντιόμαστε σὲ συχνὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ συζητάγαμε, συζητάγαμε ὅλα αὐτὰ πού ἀκούσατε, ἀναλυτικὰ καὶ διεξοδικά. Ἔτσι, ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ πᾶμε στὸ σπῆτι του μὲ τὸ κινηματογραφικὸ συνεργεῖο καὶ νὰ καταγράψουμε αὐτὴ τὴ συνέντευ-

ξη τῆς ταινίας, συνέντευξη πού τὴν ἔχω σπάσει σὲ πολλὰ σημεία, ὁ ποιητὴς ἦταν προετοιμασμένος, ἤξερε πολὺ καλά τί θὰ συζητούσαμε· ὄχι ὅτι τὰ εἶχε γράψει ἢ τὰ δι-ἀβαζε, ἀλλὰ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῶν ἔξι μηνῶν εἶχαμε ἀναλυτικὰ συζητήσει ὅλους τοὺς τομεῖς στοὺς ὁποίους θὰ ἀναφερόταν.

Ὅπως στὶς ταινίες μεγάλου μήκους ἔτσι καὶ στὰ ντοκιμαντέρ ὁ μεγαλύτερος ὄγκος δουλειᾶς δὲν βρίσκεται στὴν κινηματογράφηση ἀλλὰ στὴν προετοιμασία. Μιὰ ταινία μεγάλου μήκους χρειάζεται ἕνα μὲ ἐνάμιση χρόνο προετοιμασία. Αὐτὸ τὸ ντοκιμαντέρ γιὰ τὸν Σαχτούρη μὸς πήρε 6 μῆνες. Ἡ διάρκεια τῆς κινηματογράφησης εἶναι πάρα πολὺ μικρὴ. Χρειαστήκαμε δύο μὲ δυόμισι μέρες γιὰ νὰ φιλμάρουμε καὶ μετὰ βέβαια ἄλλες δύο ἐβδομάδες γιὰ τὸ μοντάζ. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως πού ἔχεις ἕνα σενάριο, ἔχεις κάνει ὅλη τὴν προετοιμασία, ἔχεις βάλει ὅλα αὐτὰ πού θέλεις νὰ πεῖς στὸ χαρτί — ἐγὼ ἤξερα ἐπίσης ποιὰ ποιήματά του θὰ χρησιμοποίησω καὶ μὲ ποῖο τρόπο θὰ εἰκονογραφήσω αὐτὰ τὰ ποιήματα— ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἡ ἐκτέλεση, ἂν θέλετε, τοῦ σεναρίου, ἢ πραγματοποίηση τοῦ σεναρίου εἶναι δουλειὰ πολὺ μικρὴ χρονικὰ σὲ σχέση μὲ τὸ τί προηγείται.

Ἡ ταινία, κάθε ταινία, εἶναι μιὰ κατασκευὴ, μιὰ ἀρχιτεκτονικὴ κατασκευὴ πού ὑπακούει στοὺς ἴδιους περίπου κανόνες πού ὑπακούει ὁποιαδήποτε κατασκευὴ, ἀπὸ

ένα σπίτι μέχρι έναν οργανισμό. Το υλικό που έχεις στη διάθεσή σου πρέπει να το δομήσεις κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην καταρρεύσει.

Δεν συμβαίνει ό,τι σ' ένα ρεπορτάζ είδησεων, ως πούμε, όπου το υλικό είναι χύμα. Έδω πρόκειται για υλικό υπολογισμένο. Πρέπει να ξέρεις το καθετί που θα μπει και πώς θα μπει, σε ποιά δόση και σε ποιά διάρκεια. Αυτό λοιπόν ή ταινία έχει την εξής δομή, έχει στηριχτεί σε τρεις βάσεις: στην αρχή, στη μέση και στο τέλος. Πρόκειται για ένα αρχαιακό υλικό που είχα κινηματογραφήσει μόνος μου με ένα μικρό συνεργείο, μερικά χρόνια πριν κάνω τη συνέντευξη με τον Σαχτούρη, κατά την άπονομή των Κρατικών Βραβείων Λογοτεχνίας, όπου ο Σαχτούρης είχε πάρει τότε το πρώτο Βραβείο Ποίησης. Έχουμε λοιπόν εικόνες από την άπονομή των βραβείων σε τρία σημεία στη διάρκεια του μισώρου. Στα ενδιάμεσα οικοδομώ πια όλο το υπόλοιπο υλικό, παρεμβάλλοντας κατά διαστήματα και ποιήματα του Σαχτούρη και καταβάλλοντας μια μεγάλη προσπάθεια να τα αποδώσω σε εικόνες.

Το ντοκιμαντέρ είναι ό,τι πιο δύσκολο μπορεί να φανταστεί κανείς, και το ποίημα πολύ δύσκολα μπαίνει σε εικόνες, ειδικά όταν μιλάμε για τη σύγχρονη ποίηση. Γιατί ή σύγχρονη ποίηση, ή μοντέρνα ποίηση που λέμε, δεν είναι σαν την ποίηση του Παλαμά και των παλαιότερων, ως πούμε, που

ήταν πολύ συγκεκριμένη. Η ποίηση σήμερα είναι ρευστή, ένα από τα μεγαλύτερα προτερήματά της είναι ότι απευθύνεται στον αναγνώστη, ζητάει από τον αναγνώστη να την έρμηνεύσει και να της δώσει σχήματα και εικόνες, σύμφωνα με το πώς ο ίδιος αισθάνεται, δεν τον δεσμεύει τον αναγνώστη. Ο Σαχτούρης μιλάει με εικόνες. Όταν λέει φερειπείν για τον τρελό λαγό δεν έννοει κανέναν συγκεκριμένο λαγό. Για μένα, ως πούμε, ο τρελός λαγός είναι κάτι άλλο, είναι το κουτσό που βάζω στο τέλος να παίζει ένα παιδάκι. Ο καθένας βέβαια μπορεί να τον δει όπως θέλει.

Αυτή θεώρησα, όταν σχεδιάζα, όταν έγραφα το σενάριο, ότι είναι και ή μεγαλύτερη δυσκολία μου. Σκεπτόμουν δηλαδή τον θεατή και τί ζητάω να εισπράξει εκείνη τη στιγμή που θα βλέπει το καθετί, να μην τον δεσμεύσω, να μην τον κλείσω, να μην τον περιορίσω σε μια έρμηνεία. Για παράδειγμα, όταν ο ποιητής γράφει Ένας μπαξές γεμάτος αίμα είναι ο ουρανός, εγώ δείχνω έναν κήπο, αλλά μόνο ως μια πρόταση, δεν θα ήθελα να επιβάλω μια έρμηνεία.

Αυτά είναι μερικά πληροφοριακά στοιχεία για το πώς φτιάχτηκε αυτή ή ταινία. Θα προτιμούσα όμως και θα ήταν καλύτερα να συνεχίσουμε μ' ένα διάλογο.

Στάθης Κουτσούνης: Να κάνουμε πρώτα μια παρατήρηση και άμέσως μετά να δώσουμε το λόγο στα παιδιά. Έπειδή τυχαίνει να

έχω παρακολουθήσει αρκετές από τις ταινίες της σειράς «Τα λόγια της πόλης», πιστεύω ότι δεν αρκεί να είναι κάποιος μόνο σκηνοθέτης για να κάνει τέτοιου είδους γυρίσματα, τέτοιου είδους σκηνοθεσία –είναι σημαντικό που έσυν έκτος από σκηνοθέτη είσαι και ποιητής. Χρειάζεται πρώτα απ' όλα να γνωρίζει καλά το ποιητικό ή γενικά το λογοτεχνικό έργο του κάθε συγγραφέα. Τις ταινίες αυτές εγώ τις ονομάζω κινηματογραφικά δοκίμια. Πρόκειται δηλαδή για μια ανάγνωση του συγκεκριμένου έργου ενός λογοτέχνη με τη γλώσσα του κινηματογράφου, θα μπορούσαμε να πούμε, ή οποία λειτουργεί παράλληλα. Η εικόνα της ποίησης έχει διαφορετική οντότητα από την εικόνα του κινηματογράφου, ποτέ δεν είναι το ίδιο πράγμα, και νομίζω ότι ο σκηνοθέτης πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός όταν κάνει μια τέτοια μεταφορά, ώστε να μην προδώσει ούτε το ένα ούτε το άλλο· γιατί ή ακριβής μεταφορά της ποιητικής εικόνας στον κινηματογράφο θα ήταν ίσως ολισθηρή επιλογή. Έχω την αίσθηση ότι οι τέχνες βαδίζουν δρόμους παράλληλους, κάπου τα ίδια πράγματα λέγονται, αλλά με διαφορετική γλώσσα στην κάθε περίπτωση. Φαντάζομαι πώς, όταν έφτιαχνες την ταινία, θα σε άπασχόλησαν όλα αυτά τα ζητήματα.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Ναι, ναι. Έτσι ακριβώς όπως τα παρουσίασες. Και επιπλέον, ήταν

επίπονη δουλειά για μένα, γιατί σάς λέω είχα κατά νου όλες αυτές τις δυσκολίες. Κυρίως να μην εγκλωβίσω τον θεατή, αλλά και να πείσω τον ποιητή να μιλήσει, να βγάλει ό,τι καλύτερο είχε μέσα του, το απόσταγμα της ζωής του· γιατί έδω μέσα, σε μισή ώρα ίσως και λιγότερο, αυτός συνοψίζει ολόκληρη τη ζωή του. Δεν αναφέρεται δηλαδή σε συγκεκριμένα μικρά περιστατικά, αλλά στο αποτέλεσμα που έχει προκύψει απ' αυτά τα περιστατικά, τα οποία και τον διαμόρφωσαν ως προσωπικότητα. Οι βασικές μου λοιπόν δυσκολίες ήταν να του αποσπάσω έναν λόγο πηγαίο, που να μη διακόπτεται, και κυρίως να εικονογραφήσω κάποια ποιήματά του.

Στάθης Κουτσούνης: Έγώ θα ήθελα να κάνω την εξής ερώτηση στα παιδιά. Ήταν σίγουρα κάτι καινούργιο, δεν βλέπετε καθημερινά στην τηλεόραση τέτοιου είδους ταινίες-ντοκιμαντέρ. Ποιά ήταν λοιπόν ή αίσθηση που σάς προκλήθηκε βλέποντας μια τέτοια διαφορετική ταινία;

Γιώργος Ζαχαρόπουλος (μαθητής): Όλα εξαρτώνται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες κάποιος παρακολουθεί κάτι. Πιστεύω πώς αν στο σπίτι μας θέλαμε να δούμε κάτι για να ξεκουραστούμε ή για να περάσει ή ώρα, προφανώς δεν θα βλέπαμε κάποιο παρόμοιο ντοκιμαντέρ, τουλάχιστον εγώ προσωπικά. Ώρα ήταν το κλίμα τέτοιο και ξέραμε τί επρόκειτο να

παρακολουθήσουμε και είχαμε προετοιμαστεί ψυχολογικά. Και ήταν κάτι που μάλλον, τουλάχιστον εγώ, το είδα ευχάριστα, δεν το βαρέθηκα.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Το σκεπτόμουνα στην αρχή και ήθελα να σάς το πω: έχουμε μια βασική διαφορά, δεν είμαστε θεατές τηλεόρασης αυτή τη στιγμή αλλά κινηματογράφου. Είναι σαν να 'μαστε σε σινεμά. Στο σινεμά όταν πώς βλέπεις την ταινία με διαφορετικό μάτι απ' όταν κάθεται σπίτι σου. Στο σπίτι σου ξέρεις ότι μπορεί να χτυπήσει το τηλέφωνο, να σηκωθείς, να το σηκώσεις, να μιλήσεις, να ξανακάτσεις στην τηλεόραση, να πώς να φας, να ανοίξεις το ντουλάπι της κουζίνας. Έπομένως έχεις άλλη λογική όταν βλέπεις τηλεόραση, γι' αυτό και η τηλεόραση το ξέρει και συνήθως πλασάρει έλαφριά πράγματα. Τα βαριά δεν τα σηκώνει, κι αυτό που είδατε είναι ένα βαρύ πράγμα, που σου λέει θα κάτσεις εδώ μισή ώρα και θα το δεις, δεν θα κουνηθείς καθόλου αν θέλεις να επικοινωνήσουμε. Είμαστε κάπως προνομιούχοι θεατές αυτή τη στιγμή, είδαμε την ταινία μ' έναν συγκεκριμένο τρόπο, και γι' αυτό μπορούμε και συζητάμε.

Στάθης Κουτσούνης: Κι αυτή είναι τελικά ή διαφορά κινηματογράφου - τηλεόρασης.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Η διαφορά κινηματογράφου-τηλεόρασης είναι θεμελιώδης. Ο κινηματογράφος είναι για μένα -δεν ξέρω αν

ποτέ και πόσοι πάτε σινεμά- τελείως διαφορετικό πράγμα. Είσαι με άλλους ανθρώπους μέσα σε μια σκοτεινή σάλα και θέλοντας και μη θα μπεις μέσα στην ταινία, στο τέλος μπορεί να σ' αρέσει ή να μη σ' αρέσει, αλλά μπαίνεις μέσα στην ταινία. Στην τηλεόραση δεν μπορείς να μπεις εύκολα σ' αυτό που βλέπεις, παρακολουθείς από απόσταση, έχεις μια επιφανειακή, αν θέλεις, σχέση με την τηλεόραση.

Γιώργος Ζαχαρόπουλος (μαθητής): Θα ήθελα να κάνω μια ερώτηση. Γιατί ο ποιητής έχει την τάση να είναι τόσο έσωστρεφής, να μη θέλει να μιλήσει ή να βγει σε μια έκπομπή;

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Γιατί δεν ενδιαφέρεται για τίποτα άλλο παρά μόνο για την ποίησή του. Και κατά τη γνώμη του, κατά την κρίση του, ο καλύτερος τρόπος για να διαφυλάξει την ποιητική του - ποιητική είναι αυτό που προηγείται του ποιήματος, δηλαδή όλο αυτό που συνθέτει τον ποιητή, που τον αποτελεί και τον οδηγεί να γράψει το ποίημα- είναι η απομόνωση.

Όταν λέμε όμως απομόνωση δεν μιλάμε για κάτι τρομερό. Απλώς δεν είναι άτομο που θα τον δεις στα talk-show ή στα party. Όλη του τη ζωή την πέρασε πολύ λιτά, συγκεκριμένα και αποτραβηγμένα από τα δημόσια πράγματα. Όχι ότι δεν έχει κι αυτός τους δυό-τρεις έκλεκτους φίλους του. Πάει και σινεμά, βλέπει τώρα στα 75 του περισσότερες ταινίες απ' όσες βλέπω

εγώ. Και με παίρνει στο τηλέφωνο και μου λέει είδα την τάδε ταινία, να πώς να τη δεις και σύ. Ξέρει σινεμά καλύτερα από μένα, διότι κινείται σ' έναν συγκεκριμένο χώρο. Είναι όμως πολύ ευαίσθητο άτομο, τρομακτικά ευαίσθητο και πληγωμένο, αφού με το παραμικρό μπορεί να πληγωθεί και να γυρίσει στον εαυτό του. Όπως το λέει κιόλας σ' αυτό το απόσπασμα που παρενέβαλα από την έκπομπή «Επιλογή» ένας κριτικός ποίησης, ο Τ. Λιγνάδης, ότι γυρίζει συνέχεια στον εαυτό του. Είναι ή φύση του ποιητή αυτή.

Στάθης Κουτσούνης: Να το διευκρινίσουμε ακόμη περισσότερο. Ο ποιητής είναι 'απομονωμένος' επιλεκτικά από συγκεκριμένα πράγματα, από αυτά που βουίζουν και κάνουν θόρυβο, χωρίς να υποκρύπτουν καμιά ουσία. Έτσι, δεν θέλει ως ποίη να βγει στην τηλεόραση, δεν αρνείται όμως να πάει στον κινηματογράφο, πράγμα που δηλώνει παρουσία σε έναν κοινωνικό χώρο, όπου έρχεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους. Δεν αρνείται να πάει σε κάποιο καφενείο να πιει τον καφέ του παραρέα με φίλους ή μόνος του παρατηρώντας. Να σάς θυμίσω εδώ ότι πολλά ποιήματά του τα έγραψε μέσα σε καφενείο. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο ποιητής απλώς δεν δέχεται τη δημοσιότητα.

Τό να είναι όμως ο ποιητής κατ' επιλογή μοναχικός, δεν σημαίνει ότι βιώνει κάποια αφόρητη

μοναξιά. Διότι όπως είπε και ο Έγγονόπουλος, που ήταν φίλος του Σαχτούρη, «σκοπός του έργου τέχνης —άρα και του καλλιτέχνη λέω εγώ— είναι η κατάργηση της μοναξιάς».

Γιατί το πραγματικό έργο τέχνης πρέπει να περιέχει και περιέχει μια αληθινή ανθρώπινη παρουσία, ζωντανή, δυνατή, ανατιρόρητη, συγκεκριμένη, συνεχώς εν έργορροσει». Η τέχνη λοιπόν είναι επικοινωνία και ως μορφή επικοινωνίας έχει εκ των πραγμάτων σημεία αναφοράς, και σημεία αναφοράς είναι οι άλλοι άνθρωποι και τα πράγματα, δηλαδή ο κόσμος. Βέβαια οι ποιητές και γενικότερα οι δημιουργοί είναι εκλεκτικοί και πολύ καλά κάνουν. Προσπαθούν να μην έξυτελιζούν τη ζωή τους «γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την / στών σχέσεων και των συναστροφών / την καθημερινή ανοησία, / ως πού να γίνει σά μια ξένη φορτική», για να θυμηθούμε τον Καβάφη.

Χριστιάνα Κωστούρου (μαθήτρια): Ένας ποιητής κάνει κάποιο επάγγελμα ή ζει από την ποίησή του; Είναι δυνατόν ή ποίηση να του αποφέρει χρήματα, ώστε να μπορεί να ζει;

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Αυτή είναι κρίσιμη ερώτηση. Κανείς δεν ζει απ' την ποίησή του, κανείς απολύτως. Ο Έλύτης, ίσως, μετά το Νόμπελ να είχε ένα μικρό εισόδημα από τα βιβλία του.

Στάθης Κουτσούνης: Το όποιο

όμως τώρα πιά δεν έχει. Οί πωλήσεις των βιβλίων του έχουν πέσει πολύ.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Ναι, ακριβώς έτσι είναι. Τα βιβλία του τώρα δεν αγοράζονται ιδιαίτερα. Ό συγκεκριμένος ποιητής πάντως παίρνει σύνταξη. Έχει φροντίσει ή πολιτεία και έχει βγάλει σύνταξη στους δημιουργούς. Μιά χαμηλή βέβαια σύνταξη γύρω στις 100.000 δραχμές.

Ό Σαχτούρης είχε το έξής καλό. Είχε μια πολύ μεγάλη περιουσία. Ό προπάππος του ήταν ό καπετάν Γιώργης Σαχτούρης του '21, που τον έχουμε διδαχτεί στην Ίστορία. Ήταν ένας Ύδραϊός που με τον ύδραϊκό στόλο του ναυμαχούσε και πυρπολούσε τις τουρκικές ναυαρχίδες. Αυτοί οί άγωνιστές πήραν ένα τεράστιο ποσό επί Όθωνα. Έτσι ό ποιητής βρήκε μια τεράστια περιουσία. Μέχρι πριν από 10 χρόνια ζούσε πουλώντας τὰ σπίτια του. Πρόκειται για μια περίπτωση ιδιόμορφη. Ύπάρχουν ποιητές που δουλεύουν, δηλαδή τραβάνε κουπί γερά για να εξασφαλίσουν τὰ απαραίτητα. Αυτός είναι εξαίρεση, άποφάσισε να μη δουλέψει ποτέ στη ζωή του. Άν του έκανε καλό ή κακό δεν ξέρω.

Στάθης Κουτσούνης: Πράγματι, πουλούσε συνέχεια τὰ σπίτια του και κάθε φορά έμεινε σ' ένα πιο μικρό. Είναι σαφές ότι άλλες ήταν οί προτεραιότητές του, είχε διαφορετικά ήεραρχήσει τις ανάγκες του.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Άπό πολύ νέος είχε πάρει τις άποφάσεις του και είχε κάνει τις εκτιμήσεις του. Είπε εγώ δεν θά δουλέψω και τὸ έκανε. Νομίζω ότι ήταν προσωπική του εκτίμηση και πρέπει να τη σεβαστούμε. Είναι μια βαθύτερη έπιλογή του· σκέφτηκε, τὰ μέτρησε και είπε πώς πρέπει να διαφυλάξει αυτό που πιστεύει πώς είναι τὸ καλύτερο που διαθέτει, τὴν έπικοινωνία του με τὸν έξω κόσμο, δηλαδή τὴν ποίηση. Αυτό μου λέει όταν τον ρωτάω τί σημαίνει γι' αυτόν ή ποίηση: ή έπαφή με τὸν έξω κόσμο. Μέσα από τὴν ποίηση δηλαδή βρήκε πώς μπορεί να βλέπει και να έρμηνεύει τὸν κόσμο. Σκέφθηκε λοιπόν ότι δεν έπρεπε να σπαταλήσει τις ώρες του για βιοπορισμό, και ένδεχομένως είχε δικιο, δὲν τὸν κρίνω.

Άν θέλετε, σ' αυτό τὸ σημείο, μπορούμε να πᾶμε λίγο βαθύτερα. Πριν από πολύ καιρό μιλούσα μ' έναν άλλο μεγάλο ποιητή, τὸν Παπαδίτσα, ό όποιος πέθανε πριν αρκετά χρόνια. Ήταν γιατρός, ήταν και ποιητής. Ήταν συγκεκριμένα όρθοπαιδικός, και πολύ καλός γιατρός μάλιστα, όπως και ό Μανόλης Αναγνωστάκης άλλωστε.

Στάθης Κουτσούνης: Και ό Σινόπουλος.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Ναι, και ό Σινόπουλος. Ύπήρχαν δηλαδή και ποιητές που άσκοδσαν ταυτόχρονα και ένα έπάγγελμα για βιοπορισμό, τὸ όποιο τὸς άρρεσε κιόλας. Μου είπε τὸ έξής λοιπόν ό

Παπαδίτσα, πριν 10-12 χρόνια: Λευτέρη, μου λέει, επειδή γνώριζε από παλιά τὸν Σαχτούρη, ξέρεις, νομίζω ότι τὸν Μίλτο τὸν έβλαψε πάρα πολύ τὸ ότι δὲν δούλεψε ποτέ στη ζωή του. Μπορεί να έχει δικιο, μπορεί και όχι, άφου κανείς δὲν ξέρει, εικασίες κάνουμε: μπορεί αν δούλευε, να είχε πιο πολλά έρεθίσματα.

Στάθης Κουτσούνης: Να πᾶ κάτι εδώ. Ό Τάκης Σινόπουλος, θά τὸ ξέρεις, έχει άφορμηθεί για να γράψει ένα μεγάλο μέρος τῆς ποίησής του από τις τραυματικές έμπειρίες που είχε ως γιατρός, περιθάλλοντας άσθενείς κατά τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς και κυρίως τὸ Έμφυλίου. Δηλαδή, όλες αυτές τις εικόνες, τὰ κομμένα χέρια, τὰ κομμένα πόδια, που πολλές φορές αναγκαζόταν να τὰ μαζέψει ό Ίδιος απ' τὸς θάμνους όπου τὰ είχαν σκορπίσει οί όβίδες, τὸς τραυματίες και τὸν πόνο που αντίκριζε, τὰ φίλτραρε μέσα από κάποια δικά του συναισθήματα και τὰ περνούσε στην ποίησή του. Μιλάμε βέβαια για μια άλλη άκραιο περίπτωση — είναι γνωστό ότι μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του είχε εφιάλτες για όσα είχε δει. Τὸ αναφέρω εδώ, για να δείξω τὴ δύναμη τῶν έμπειριῶν και τῶν έρεθισμάτων στη συγγραφή τῆς ποίησης.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Πάντως, ένα στοιχείο που βγαίνει από τὴ συζήτηση που κάνουμε αὐτὴ τὴ στιγμή είναι ότι ό ποιητής είναι αὐτός που βρίσκεται σε μια διαρκή

έτοιμότητα. Όπως είναι ό στρατιώτης με τὸ όπλο στὸ χέρι, έτσι είναι και ό ποιητής με τὸ μολύβι βέβαια στὸ χέρι.

Στάθης Κουτσούνης: Ό καθείς και τὰ όπλα του.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Αὐτὴ είναι ή βασική ιδιότητα τοῦ ποιητῆ. Τὸ ποίημα, όπως είπε και ό Σαχτούρης, δὲν προκαλείται, δὲν μπορείς δηλαδή να πεις: ἂ! ωραία, θά κάτσω να γράψω ένα ποίημα. Ποτέ δὲν γράφεις ένα ποίημα έτσι, τὸ ποίημα έρχεται και σὲ χτυπάει, είναι μια φλασιά τὸ ποίημα μέσα στὸ σκοτάδι. Ή θά 'ρθει ή δὲν θά 'ρθει, άλλιῶς τὸ ποίημα δὲν ύπάρχει. Ό πεζογράφος είναι διαφορετικὴ φύση, ό πεζογράφος μπορεί να σηκωθεί τὸ πρωί, ν' άκονίσει τὰ μολύβια του και ν' αρχίσει να γράφει, ανεξάρτητα αν γράφει σαχλαμάρες και μετά τις πετάει στὸ καλάθι. Ό πεζογράφος άσκεΐται, γράφει, και μέσα στην πορεία τοῦ γραψίματος, στη διαδικασία τοῦ γραψίματος τοῦ μυθιστορηματος ή τοῦ διηγήματος ή τῆς νουβέλας, ύπάρχουν στιγμές έμπνευσης. Αλλά τὸ μεγαλύτερο μέρος είναι δουλειά γραφείου. Ό ποιητής σε σχέση με τὸς ανθρώπους που άσχολούνται με τὸ γράψιμο είναι ό πιο άριστοκράτης, βρίσκεται σε μια διαρκή έτοιμότητα. Ό Σαχτούρης λοιπόν δὲν ήθελε να διαταράξει αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς έτοιμότητας στην όποία τοποθέτησε τὸν εαυτό του. Και έτσι άρνήθηκε να δουλέψει. Βεβαίως,

άν δεν είχε άλλη δυνατότητα, θα αναγκαζόταν να δουλέψει.

Γεωργία Δασκαλάκη (μαθήτρια): Άφου γνωρίζατε ότι δεν του άρεσει ή τηλεόραση και δεν θά ήθελε να κάνει κάτι τέτοιο, έσείς γιατί θελήσατε να τον πείσετε; Γιατί επιμένετε;

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Γιατί πίστευα στην ανάγκη να υπάρχει και κινηματογραφικά ή καταγραφή του λόγου του –συνεντεύξεις έχει δώσει αρκετές σε εφημερίδες και περιοδικά. Έπρεπε λοιπόν να υπάρχει και κάτι οπτικό σαν παρακαταθήκη. Όταν όμως άρχισα να συζητώ για πρώτη φορά μαζί του, μου λέει: Έγώ δεν έχω να πω τίποτα, ό,τι είχα να πω το λένε τα ποιήματά μου. Έπέμενα πολύ, εξηγώντας του όσο καλύτερα μπορούσα τους λόγους της επιμονής μου. Το σκέφτεται, το ξανασκέφτεται, δεν αλλάζει γνώμη. Άργότερα, άφου συζητάγαμε για πολύ καιρό, μου λέει: Λευτέρη, νομίζω πως ήρθε η ώρα που έχω να πω πράγματα. Και έτσι λύθηκε. Δέχτηκε ότι έπρεπε να γίνει αυτό το πράγμα, για να μείνει. Έτσι το αισθάνθηκε.

Δήμητρα Πρεντάκη (μαθήτρια): Δηλαδή ανακάλυψε μιá άλλη πλευρά επικοινωνίας, άρα αυτό πάει να πει ότι θά του άρεσε.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Έκ των υστέρων του άρεσε πάρα πολύ, δεν το περίμενε. Άφου όταν το είδε στην προβολή δάκρυσε και σηκώθηκε και με φίλησε. Δεν θά μπορούσε να γίνει τίποτα καλύτερο για μένα, ήταν πολύ ώραίο,

μου είπε. Και τώρα χαιρείται πάρα πολύ όταν ακούει να παίζεται σε διάφορες εκδηλώσεις και γράφεται στις εφημερίδες και το βλέπει. Κι εγώ θά του πω κάποια στιγμή για τη δική μας εκδήλωση εδώ και θά χαρεί. Νομίζω όμως ότι, άν δεν είχα αυτή την προσωπική σχέση μαζί του, δεν θά έδινε ποτέ συνέντευξη. Μαζί μου αισθάνθηκε ασφαλής, αισθάνθηκε σιγουριά. Έξερε ότι δεν θά τον μεپردέψω, δεν θά του κάνω παραπλανητικές έρωτήσεις, δεν θά τον προσβάλω. Έξερε ότι θά χρησιμοποιήσω το υλικό που μου είχε δώσει με τον καλύτερο τρόπο, όπως και έγινε. Άλλο παράδειγμα: Έχετε δει ποτέ τον Έλυτη στην τηλεόραση όσα χρόνια ζείτε; Δεν υπάρχει, δεν βγαίνει ποτέ να μιλήσει ό Έλύτης. Ό Έλύτης λοιπόν είναι στην ίδια κατηγορία με τον Σαχτούρη, άρνούνται δηλαδή έντελώς. Ούτε στις εφημερίδες, ούτε στις τηλεοράσεις βγαίνει ποτέ ό Έλύτης, πουθενά, ούτε με το Νόμπελ τότε, τόσα χρόνια πίσω. Γιατί πιστεύει πως ό,τι θέλουμε να μάθουμε για έναν ποιητή αυτό βρίσκεται στα ποιήματά του. Αυτή είναι ή βασική άρχή του ποιητή.

Χριστιάνα Κωστούρου (μαθήτρια): Είπατε πριν ότι ό ποιητής είναι άπόμακρος και πολύ έκκεντρικός. Έμεις, μπορούν να μάς άγγίξουν τα ποιήματά του, μπορούν να μάς διδάξουν;

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Ναι, εγώ πιστεύω πως ναι. Ός προς τον τρόπο ζωής του άποτελεί εξαίρεση.

Είναι όντως άσυνήθιστος ό τρόπος ζωής του, αυτό όμως δεν του στερεί τη δυνατότητα να βρίσκεται μέσα στη ζωή. Είναι μέσα στη ζωή, άφου ό ποιητής είναι ό παρατηρητής, τὰ βλέπει όλα: όπως πάλι είπε σοφά ό Λιγνάδης σε κάποιο σημείο, πως βλέπει τον Σαχτούρη να κάθεσαι πίσω άπ' το τζάμι ενός καφενείου και να μάς παρακολουθεί. Κάπου βρίσκεται και μάς βλέπει. Άπ' έξω άπ' τὰ πράγματα. Σ' αντίθεση όμως με άλλους ποιητές, όπως ό Ρίτσος, που ήταν μέσα στα πράγματα. Άρα, βλέπετε ότι δεν υπάρχει κανόνας. Ό Ρίτσος ήταν μέσα και τράβηξε τὰ μύρια όσα, όπως και πολλοί άλλοι μεγάλοι ποιητές που βίωσαν άπό μέσα τὰ πράγματα.

Στάθης Κουτσούνης: Να δώσω μιá διευκρίνιση. Το ότι ό ποιητής είναι έξω άπό τὰ πράγματα δεν σημαίνει ότι δεν παρατηρεί σωστά. Και κάτι άκόμη: στόχος της ποίησης δεν είναι να διδάξει, δεν είναι να πει κάντε εκείνο ή κάντε το άλλο. Στόχος της είναι να άνιχνεύσει την πραγματικότητα, κυρίως να άνιχνεύσει πλευρές άόρατες της πραγματικότητας, να τις παρουσιάσει, κι άπό κει και πέρα ό άναγνώστης άς κάνει την κρίση μόνος του, άς έπεξεργαστεί μέσα του τὰ πράγματα και άς άποφασίσει. Πάντως ή ποίηση και γενικά ή τέχνη δεν είναι διδασκαλία.

Γιώργος Ζαχαρόπουλος (μαθήτης): Έγώ διαφωνώ σε κάποια σημεία.

Στάθης Κουτσούνης: Παρακαλώ.

Γιώργος Ζαχαρόπουλος (μαθήτης): Πιστεύω ότι κάθε πνευματικός άνθρωπος όφείλει με την τέχνη του να άφυπνίζει, είτε κάνει ζωγραφική είτε ποίηση είτε κινηματογράφο. Όφείλει να μάς δείξει πως θά ξεφύγουμε άπό τις περιστάσεις. Γιατί όλοι καταλαβαίνουμε αυτό που συμβαίνει γύρω μας, αλλά χρειαζόμαστε κάποιον να δώσει τις λύσεις. Αυτό πιστεύω ότι πρέπει να κάνει ή τέχνη.

Στάθης Κουτσούνης: Να άφυπνίζει, ναι! όποσδήποτε. Προσέξτε όμως. Η τέχνη δεν δίνει ποτέ λύσεις με τη στενή τουλάχιστον έννοια, όπως άς πούμε ή πολιτική. Η τέχνη ύποδεικνύει δρόμους και διεξόδους, μέσα άπό τις όποιες μόνος του ό δέκτης θά βρει τις λύσεις. Η τέχνη είναι άπό τη φύση της ριζοσπαστική και άνατρεπτική, ώστε να άναιρεί διαρκώς το συγκεκριμένο. Έπιπλέον, τὸ να ζητάμε τις λύσεις άπ' τους άλλους είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο. Είναι σαν να τους δίνουμε τη δυνατότητα να μάς οδηγήσουν όπου εκείνοι θέλουν. Γι' αυτό και ό καλλιτέχνης πρό-βάλλει και δεν επί-βάλλει, φωτίζει την πραγματικότητα για να γίνει θεατή, όποτε τὰ πράγματα άπό κει και πέρα γίνονται άπλούστερα.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Πράγματι, αυτό κάνει ή τέχνη, σε κάνει να σκεφτείς, να συγκινηθείς, να κλάψεις, να γελάσεις, να στενοχωρηθείς. Και είναι τόσο πιό μεγά-

λη, όσο το πετυχαίνει αυτό.

Χριστιάνα Κωστούρου (μαθήτρια): Κι αν δεν γίνεται κατανοητή;

Στάθης Κουτσούνης: Αυτό δεν νομίζω ότι είναι πρόβλημα της τέχνης αλλά της παιδείας τουδέκτη. Έκτός από την ευαισθησία που απαιτείται για να προσεγγίσει κάποιος την τέχνη, χρειάζεται να γνωρίζει και τη γλώσσα της. Και είναι γνωστό ότι η τέχνη σήμερα βρίσκεται σε δεύτερη μοίρα, κανείς δεν ενδιαφέρεται να περπατήσει στους δαιδάλους της, ούτε καν η εκπαίδευση δεν κάνει σοβαρή προσπάθεια, για να βοηθήσει τους νέους προς την κατεύθυνση αυτή. Άς επανέλθουμε στον Σαχτούρη.

Γεωργία Δασκαλάκη (μαθήτρια): Στά ποιήματα του Σαχτούρη υπάρχει κάποια απαισιοδοξία, παρουσιάζει τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου και μας δίνει την εντύπωση ότι οδηγούμαστε κατά κάποιο τρόπο στην καταστροφή, χωρίς καμιά ελπίδα και αισιοδοξία. Είναι σαν να λέει ότι υπάρχουν τόσα προβλήματα που δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, ότι είμαστε έρμαιο της μοίρας μας. Είναι έτσι;

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Είναι γεγονός ότι ο Σαχτούρης μας παρουσιάζει έναν κόσμο εφιαλτικό, παρηκμασμένο, έναν κόσμο διαλυμένο. Δεν είναι όμως απαισιοδόξος ποιητής. Ή κατάληξη όχι του κάθε ποιήματος αλλά της ποιητικής του είναι πάντα αισιόδοξη, στο

βαθμό που μας δείχνει πράγματα και μας μιλάει. Έγώ πιστεύω ότι η ποίηση στο σύνολό της έχει μια αισιοδοξία, αφού ζητάει από έμάς να μπούμε μέσα και βγαίνοντας να δούμε τον έαυτό μας. Αυτή είναι μια ώριμη διαδικασία, που οδηγεί σε αισιόδοξα αποτελέσματα. Μην ξεχνάμε και το άλλο. Υπάρχει σήμερα ή όμοιοπαθητική; δηλαδή, όταν έχεις κάτι κακό, πολέμα το με το ίδιο του και αυτό θα γίνει αργότερα αντίδοτο.

Έγώ έτσι το αισθάνομαι σαν αναγνώστης της ποίησης του Σαχτούρη: όταν είμαι απελπισμένος, διαβάζοντας ένα ποίημά του που είναι πιο κατάμαυρο και απελπισμένο από μένα, αισθάνομαι καλά. Περνάω μια διαδικασία κάθαρσης, όπως στην αρχαία τραγωδία, μπαίνω μέσα στο φόβο, ως πούμε, για ν' απαλλαγώ απ' αυτόν.

Στάθης Κουτσούνης: Δεν διαφωνώ έντελως με την άποψή σου ότι η ποίηση αποπνέει στο σύνολό της κάποια αισιοδοξία, αν και κατά βάθος πιστεύω ότι καταστάσεις αισιοδοξίας και απαισιοδοξίας στην ποίηση δεν υπάρχουν. Αν με τον όρο αισιοδοξία θέλουμε να εννοήσουμε αυτό που είπε προηγουμένως ο Γιώργος, τη συγκεκριμένη λύση δηλαδή σ' ένα πρόβλημα, τότε ο ποιητής δεν είναι αισιόδοξος, αφού δεν δίνει συγκεκριμένες λύσεις. Στο βαθμό όμως που υπάρχει μια συγκεκριμένη κατάσταση και ο ποιητής τη

βγάζει στην επιφάνεια, ενώ υπό άλλες συνθήκες θα έμενε κρυμμένη, αυτό θα μπορούσε να αποτελεί μια μορφή αισιοδοξίας. Από την άλλη πλευρά τα Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης, που εξωραΐζουν την πραγματικότητα και μας παρουσιάζουν έναν ψευδαίσθητο κόσμο, πιστεύετε ότι το κάνουν για λόγους αισιοδοξίας; Πράγματι οί ποιητές, και ο συγκεκριμένος πολύ περισσότερο ίσως, παρουσιάζουν χωρίς καλλωπισμούς αυτό που υπάρχει, πολύ επάδυνα μάλιστα κάποιες φορές. Από σένα εξαρτάται μετά τι θα κάνεις, πώς θα το κοιτάξεις, πώς θα το ξεπεράσεις.

Χρήστος Σούτος (μαθητής): Έγώ πιστεύω ότι το αντικείμενο της τέχνης δεν έχει να κάνει με την πραγματικότητα. Υπάρχει μια έπισημη, ή Ίστορία, που άσχολεϊται με την άλήθεια. Ή ποίηση, και γενικότερα ή τέχνη, προσπαθεί να καταδείξει τις συναισθηματικές καταστάσεις των πρωταγωνιστών της Ίστορίας· όχι δηλαδή ότι ή ποίηση είναι έργαλειο της Ίστορίας, αλλά βοηθάει στην κατανόηση κάποιων καταστάσεων.

Στάθης Κουτσούνης: Άσφαλώς. Καταγράφοντας τον παλμό της έποχής. Άνοίγεις όμως ένα καινούριο ζήτημα, το όποιο μάλλον δεν θα προλάβουμε να συζητήσουμε.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Έγώ θα ήθελα να επανέλθω σ' ένα προηγούμενο ζήτημα. Υπάρχει κι ένας άλλος παράγοντας, πολύ σημαντικός, που έγώ τον δέχομαι.

Έπειδή το κάθε ποίημα, ο κάθε ποιητής άπευθύνεται στον ψυχισμό σου, μπορεί για έναν συγκεκριμένο ποιητή να μην έχεις χώρο μέσα στην καρδιά σου. Έχουμε μεγάλη γκάμα σπουδαίων ποιητών, διαφορετικών μεταξύ τους. Μπορεί να σου πηγαίνει καλύτερα ο Σεφέρης που είναι μελαγχολικός και όχι ο Σαχτούρης που είναι έφιαλτικός. Ή να σου πηγαίνει ή αισιοδοξία του Έλύτη με τα γαλάζια νερά και το Αίγαίο και τα νησιά. Κάτι θα σου πάει από όλους. Γι' αυτό υπάρχουν όλοι αυτοί να μας όμορφαίνουν τη ζωή και έσύ διαλέγεις. Αυτή τη στιγμή δεν προσπαθώ έγώ να σε πείσω ότι ο Σαχτούρης είναι αυτός με τον όποιο θα ζήσουμε όλη μας τη ζωή.

Στάθης Κουτσούνης: Και βέβαια μπορεί κάτι να μη μας πηγαίνει. Το άσχημο όμως είναι να λέμε a priori πώς ό,τι δεν μας άρέσει είναι κακό. Μπορεί κάτι να μην πηγαίνει στον ψυχισμό μας, να μην ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία μας, να ταιριάζει κάπου άλλου, το θέμα είναι να μπορούμε να διακρίνουμε την ποιότητα σ' ένα έργο κι από κεί και πέρα άς κάνουμε τις έπιλογές μας.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Έγώ το παθαίνω και με ταινίες αυτό, όχι μόνο με βιβλία. Έρχονται φίλοι και μου λένε πώς είδαν μια καταπληκτική ταινία. Θυμάμαι τον «Παϊκτη» του Όλμαν. Όλοι μου λέγανε καταπληκτική ταινία. Πήγα, την είδα, δεν μου άρεσε καθόλου.

Δέχομαι όμως ότι είναι σπουδαία ταινία.

Γεωργία Δασκαλάκη (μαθήτρια): Πιστεύω ότι η ποίηση του Σαχτούρη είναι πολύ δυσνόητη· δηλαδή έμεις, με την ως τώρα έμπειρία μας από το μάθημα της Λογοτεχνίας στο σχολικό πρόγραμμα, δεν θα μπορούσαμε, χωρίς τη βοήθεια του κυρίου Κουτσούνη στο Λογοτεχνικό εργαστήριο, να καταλάβουμε τον κόσμο του ποιητή.

Λευτέρης Ξανθόπουλος: Είναι αλήθεια πώς είναι πολύ δύσκολη ή ποίηση του Σαχτούρη, έρμητική. Οί ειδικοί λένε ότι είναι πολύ μεστή και σε σχέση με άλλους ποιητές απαιτεί διπλάσιο ίσως και τριπλάσιο κόπο και μόχθο. Είναι σαν το κουκούτσι ενός φρούτου ή ποίηση, που πρέπει να το σπάσεις για να μπεις στον πυρήνα. Έγώ διαβάζω τον Σαχτούρη 25 χρόνια σχεδόν τώρα και συνεχώς ανακαλύπτω καινούργια πράγματα, που σημαίνει ότι χρειάζονται πολλές αναγνώσεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Σολωμό και με όλους γενικά τους ποιητές.

Στάθης Κουτσούνης: Όχι μόνο πολλές αναγνώσεις, αλλά και χρόνος για να ώριμάσει μέσα μας το ποίημα. Ένας καλός αναγνώστης

γίνεται ποιητής, κι όπως ο ποιητής χρειάζεται χρόνο για να γράψει ένα ποίημα, έτσι κι ο αναγνώστης χρειάζεται χρόνο για να δημιουργήσει μέσα του τις συνθήκες όπου θα καρπίσει το ποίημα.

Θέλω να πιστεύω ότι στις συναντήσεις μας κατά τη διάρκεια της χρονιάς, στο πλαίσιο του Λογοτεχνικού εργαστηρίου, αυτό ακριβώς προσπαθήσαμε να κάνουμε: να αντισταθούμε στην εύκολοθηρία και την κατανάλωση σκουπιδιών, που δυστυχώς προβάλλει η εποχή μας, και να καλλιεργήσουμε όλα εκείνα τα γόνιμα στοιχεία μας, ώστε να καρποφορήσουν κάποτε τα ποιήματα που ταξιδεύουν μέσα μας. Ο Σαχτούρης προς αυτή την κατεύθυνση μ'ας βοήθησε σημαντικά και τον ευχαριστούμε.

Να ευχαριστήσουμε όμως εγκάρδια και τον Λευτέρη Ξανθόπουλο, τόσο για την ταινία του, όσο και για την καλοσύνη που είχε να έρθει σήμερα κοντά μας, για να συζητήσουμε όλα αυτά τα ζητήματα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η γλωσσική επίμελεια της απομαγνητοφωνημένης συζήτησης έγινε από τον Στάθη Κουτσούνη.

Ο Ι Σ Υ Γ Γ Ρ Α Φ Ε Ϊ Σ Τ Ο Υ Τ Ε Υ Χ Ο Υ Σ

Ο Στάθης Κουτσούνης γεννήθηκε στη Νέα Φιγαλία Όλυμπιας το 1959. Έχει εκδώσει ποιητικές συλλογές φιλολογική μελέτη για το αρχαίο δράμα και τον Σοφοκλή και μία φιλολογική μελέτη για το αρχαίο δράμα και τον Σοφοκλή. Τελευταίο βιβλίο του: *Η τρομοκρατία της όμορφιάς*, Μεταίχμιο 2004.